

О. В. КОКОРЄВА

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму
Херсонський національний технічний університет
ORCID: 0000-0001-9918-2278

А. І. МІРОНОВ

аспірант кафедри менеджменту, маркетингу і туризму
Херсонський національний технічний університет
ORCID: 0009-0002-8500-3341

РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО КОРПОРАТИЗАЦІЇ ОБОРОННИХ ПІДПРИЄМСТВ

У даній роботі розглянуто проблему розвитку оборонно-промислового комплексу України (ОПК), яка полягає не лише в недостатньому фінансуванні, але й у методологічних прогалинах в управлінні та реалізації оборонної політики. Аналіз останніх досліджень вказує на нагальність корпоратизації оборонних підприємств, що здатна підвищити їх ефективність та конкурентоспроможність. Автор пропонує системний підхід до реформування, акцентуючи на важливості інтеграції сучасних управлінських та економічних практик для подолання наявних проблем та досягнення самодостатності сектора.

Наголошено, що в оборонно-промисловій сфері необхідно знайти інші дієві фактори, які спроможні з одного боку, розв'язати наявні проблеми ринкового облаштування діяльності суб'єктів господарювання і безповоротно поставити її на ринкові рейки, а з іншого боку, створити незаперечні передумови для формування організаційної структури вітчизняного оборонно-промислового комплексу та системи державного управління ним, що відповідають ринковим принципам. Для врегулювання суперечностей і створення належних умов для реформування оборонно-промислового комплексу запропоновано деякі зміни до чинних законодавчих актів, що стосуються виключно підприємств ОПК за трьома сценаріями, проаналізованої основні їх переваги та недоліки.

Запропоновано сформувати принципово нову організаційну структуру вітчизняного оборонно-промислового комплексу та систему державного управління ним, що вирішальним чином стане можливим за рахунок переходу оборонних підприємств на акціонерну організаційно-правову форму.

Ключові слова: оборонні підприємства, оборонний комплекс України, корпоратизація оборонних підприємств, конкурентоспроможність оборонних підприємств, управління підприємствами оборонно-промислового комплексу, реформування організаційної структури оборонно-промислового комплексу.

O. V. KOKORIEVA

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Management, Marketing and Tourism
Kherson National Technical University
ORCID: 0000-0001-9918-2278

A. I. MYRONOV

Postgraduate Student at the Department of Management, Marketing and Tourism
Kherson National Technical University
ORCID: 0009-0002-8500-3341

DEVELOPMENT OF PROPOSALS REGARDING THE CORPORATION OF DEFENSE ENTERPRISES

In this work, the problem of developing Ukraine's defense industry complex (DIC) is examined, which is not only related to insufficient funding but also to methodological gaps in managing and implementing defense policy. The analysis of recent studies indicates the urgent need for the corporatization of defense enterprises, which could enhance their efficiency and competitiveness. The author proposes a systematic approach to reform, emphasizing the importance of integrating modern management and economic practices to overcome existing challenges and achieve the self-sufficiency of the sector.

It is highlighted that in the defense industry, it is essential to find other effective factors that can, on one hand, resolve the existing issues of market organization for economic entities and irrevocably set it on market tracks, and on the other hand, create undeniable preconditions for forming the organizational structure of the domestic defense industry complex and the system of state management that align with market principles. To address contradictions and create appropriate conditions for reforming the defense industry complex, some amendments to existing legislation regarding

DIC enterprises are proposed based on three scenarios, analyzing their main advantages and disadvantages.

It is suggested to establish a fundamentally new organizational structure for the domestic defense industry complex and a system of state management, which can be decisively achieved by transitioning defense enterprises to a joint-stock organizational and legal form.

Key words: *defense enterprises, defense complex of Ukraine, corporatization of defense enterprises, competitiveness of defense enterprises, management of defense industry enterprises, reforming the organizational structure of the defense industry complex.*

Постановка проблеми

Проблема розвитку оборонно-промислового комплексу України (ОПК) досить довго розглядалася через призму недостатності коштів, що виділялися державою на створення, модернізацію, виготовлення і закупівлю озброєння та військової техніки, однак збільшення фінансування у 2015–2017 роках не призвело до очікуваних результатів та зростання виробництва. Тому можна зробити припущення, що дана проблематика має більш глибокі коріння, які в однаковій мірі визначаються існуючими прогалинами у методології, формах і методах формування та реалізації як військово-технічної, так і оборонно-промислової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Останніми роками питання корпоратизації оборонних підприємств України набуває все більшої актуальності в умовах глобальних викликів безпеки та економічної нестабільності. Аналіз публікацій свідчить про зростаючу увагу до даної теми в наукових колах та серед практиків.

Зокрема, у дослідженнях І.І. Оцабрик [1] визначено ключові проблеми реформування оборонно-промислового комплексу України. Досліджено результати діяльності державного концерну «Укроборонпром» протягом 2014–2016 рр. Вивчено особливості та відмінності від інших галузей та винесено пропозиції щодо плану та наслідків його реформування.

У публікації І.М. Звонко [2] розглядається низка причини невдалої конверсії ОПК після 1991 року, яка полягала в переорієнтації діяльності оборонних підприємств і науково-дослідних інститутів на виробництво цивільної продукції. Розглянуто кілька спроб створити ефективну систему управління оборонно-промисловим комплексом шляхом створення Державного комітету України по оборонній промисловості і машинобудуванню, а згодом Міністерства машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії, але доведено, що ці спроби не дали результату.

Отже, результати останніх досліджень свідчать про багатогранність підходів до корпоратизації оборонних підприємств та необхідність комплексного підходу, що поєднує економічні, юридичні та соціальні аспекти. Це відкриває нові перспективи для подальших досліджень та розробки конкретних пропозицій у цій важливій сфері.

Формулювання мети дослідження

Метою дослідження є розробка пропозицій щодо корпоратизації оборонних підприємств в Україні, зосереджуючи увагу на необхідності інтеграції сучасних управлінських, економічних і технологічних підходів для підвищення ефективності та конкурентоспроможності галузі.

Викладення основного матеріалу дослідження

Існує протиріччя між плануванням ринкових відносин у вітчизняній економіці на макрорівні та незавершеною ринкових перетворень основної господарської ланки оборонно-промислової сфери, її підприємств. У своїй більшості оборонні підприємства, зберігаючи статус державних, мають унітарну внутрішню структуру. Проблема неподільності статутного капіталу унітарного підприємства не дозволяє в повному обсязі задіяти усі переваги ринкового господарювання на мікрорівні і взагалі стає перешкодою для здійснення оборонно-промислової діяльності у ринкових умовах.

В межах чинного законодавства унітарне підприємство державної форми власності об'єктивно не має можливості:

- організаційно і функціонально відокремити різні види діяльності;
- відповідним чином розподілити фінансові потоки;
- надати своїм структурним підрозділам навіть відносну господарську самостійність;
- реалізувати свій економічний інтерес шляхом вступу частиною свого майна в будь-яке об'єднання підприємств тощо.

Суб'єктивна сторона цієї проблеми полягає в застарілих схемах внутрішньогосподарського управління, які застосовуються з часів планової економіки, з 90-х років минулого століття практично не зазнали ніяких змін і продовжують базуватись на системі оперативного-календарного планування, які здатні підтримувати виробничі процеси при гарантованому забезпеченні необхідними ресурсами, відсутності значних коливань цін на них та максимальній наповненості обіговими коштами.

Як результат, неузгодженість з існуючими фінансовими потоками породжує ресурсний дефіцит, зростання подріблення виробництва та невиробничих витрат, що в підсумку тягне за собою помітне зниження господарської

діяльності. Наявність зазначених факторів не дозволяє спрямовувати внутрішню господарську роботу підприємств в площину товарно-грошових відносин, які є невід'ємною частиною ринкової економіки. А також досягти необхідної гнучкості господарської діяльності, притаманної ринковим принципам ведення господарств.

Продовженням цих прогалин є складності структурного характеру, що проявляються на більш високих рівнях ієрархії суб'єктів і об'єктів управління в оборонно-промисловій сфері у вигляді:

- обмежених можливостей для об'єднання підприємств в різні інтегровані структури, необхідність в яких виникає у процесі розгортання відповідної науково-технічної та виробничої кооперації, політичного та господарського керівництва ОПК;

- слабкості і недостатньої кількості системоутворюючих чинників, потрібних для формування промислового комплексу.

- недостатньої дієздатності й ефективності існуючої у країні системи державного управління оборонно-промисловою діяльністю при наявності суб'єктів господарювання різних форм власності.

Переважаюча організаційно-правова форма державного унітарного підприємства в ОПК має на увазі використання адміністративного впливу в якості основного засобу економічного, майнового і виробничого примусу. Але при ринковій сутності діючого економічного устрою це веде до появи нових додаткових непорозумінь, а саме:

- економічний інтерес, як головний стимул господарської діяльності в умовах ринку в більшості випадків підміняється банальним адмініструванням;

- принцип організації внутрішньої життєдіяльності суб'єктів господарювання державних форм власності залишаються на рівні командно-адміністративної системи, притаманній плановій економіці;

- набір можливих форм господарських зав'язків підприємств різних форм власності, їх взаємодії з державними органами помітно звужується;

- сукупність суб'єктів господарювання, зайнятих оборонно-промисловою діяльністю, органів керування ними за цілою низкою параметрів втрачає властивості цілісного утворення;

- система державного управління оборонно-промисловою сферою є невсеохоплюючою та незамкнутою і не здатна в повному обсязі виконати вимоги, що до неї висуваються тощо.

В оборонно-промисловій сфері необхідно знайти інші дієві фактори, які спроможні з одного боку, розв'язати наявні проблеми ринкового облаштування діяльності суб'єктів господарювання і безповоротно поставити її на ринкові рейки, а з іншого боку, створити незаперечні передумови для формування організаційної структури вітчизняного оборонно-промислового комплексу та системи державного управління ним, що відповідають ринковим принципам. Після кількох невдалих спроб перетворення вітчизняної оборонно-промислової сфери з метою приведення її до вимог діючого економічного устрою, стає очевидним, що в основі проблеми ринкової адаптації державних унітарних оборонних підприємств, які складають переважну більшість суб'єктів господарювання в ОПК, лежить неподільність її статутного капіталу.

На практиці із усіх способів розподілу статутного капіталу унітарних підприємств, передбачених чинним законодавством, найбільш часто зустрічаються два варіанти:

- 1) один з видів реорганізації у вигляді поділу підприємства на декілька юридичних осіб а також унітарного типу без змін організаційно-правової форми;

- 2) акціонування – поділ статутного капіталу юридичної особи на відповідну кількість рівновеликих частин, кожна з яких забезпечена акцією (*іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника – акціонера...* [3].), що може бути предметом купівлі-продажу у сфері обігу цінних паперів, зі зміною організаційно-правової форми підприємства.

Перший варіант іноді знаходить своє застосування в ОПК, однак його не можна визнати універсальним тому, що він:

- не зберігає цілісність початкового суб'єкта господарювання;

- значно ускладнює систему управління, науково-технічну та виробничу кооперацію, оподаткування;

- фактично не впливає на ступінь адаптивності підприємства до ринкових умов;

- має об'єктивні межі у використанні (*абсолютизація даного управлінського інструментарію неминуче веде до необхідності надання статусу юридичної особи навіть найменшим структурним підрозділам підприємства (виробничим цехам)*).

Другий варіант володіє усіма необхідними якостями універсальності та ринковості, але його реалізація у господарській практиці чомусь асоціюється з одним з етапів приватизації [4].

Однак, якщо підприємство таки проакціоновано, а всі його акції залишаються у власності держави, тобто процедура акціонування не пов'язана з подальшим роздержавленням підприємства, об'єктивно створюється управлінський інструментарій, який дозволяє одночасно вирішити завдання: поділу статутного капіталу підприємства зі збереженням його цілісності; впровадження у внутрішню життєдіяльність підприємства ринкових форм і методів господарювання; визначення нового системоутворюючого чинника у формуванні оборонно-промислового

комплексу як системної цілісності у вигляді корпоративної залежності; створення принципово нової організаційної структури ОПК та системи державного та господарського управління ним.

Таким чином, корпоратизація підприємств оборонно-промислового комплексу, тобто їх перехід на акціонерну організаційно-правову форму, стає ключовим моментом усього процесу його реформування. Необхідно тільки підкреслити, що перехід на акціонерну організаційно-правову форму оборонних підприємств значною мірою змінить механізми управління державною власністю в оборонно-промисловому комплексі, коли право прийняття остаточних рішень буде належати не органу управління, а зборам акціонерів, в якому даному органу управління відводиться переважна роль за рахунок збереження контрольного пакету акцій у власності держави.

В той же час корпоратизація оборонних підприємств розкриває широкі перспективи для їх галузевого і тематичного комплексування з метою забезпечення:

- повноти і безперервності господарського управління шляхом створення державних акціонерних холдингових компаній за галузевою ознакою, що представляють собою галузеві (підгалузеві) горизонтально-інтегровані науково-виробничі об'єднання підприємств;

- цілеспрямованості діяльності ОПК на вирішення найбільш актуальних науково-технічних і виробничих завдань шляхом створення акціонерних товариств за тематичною ознакою, що представляють собою вертикально-інтегровані науково-виробничі об'єднання підприємств, призначені для реалізації конкретних науково-технічних, виробничих та зовнішньоекономічних проектів і програм, пов'язаних з підвищеними інноваційними та іншими ризиками, в тому числі за участю суб'єктів господарювання недержавних форм власності та банківського капіталу;

- синтезу галузевих та програмно-цілевих методів управління за рахунок одночасного входження підприємств частиною своїх акцій як в галузеві державні акціонерні холдингові компанії, так і в тематичні акціонерні товариства, що створені для реалізації конкретних проектів і програм;

- єдності науково-технічної, економічної та виробничої політики, що провадяться, пріоритетності принципів стратегічного менеджменту шляхом створення Національної акціонерної компанії, яка володіє контрольними пакетами акцій вищевказаних галузевих державних акціонерних холдингових компаній, тематичних акціонерних товариств та часткою акцій підприємств оборонно-промислового комплексу (для збільшення рівня капіталізації даної компанії);

- інноваційної спрямованості діяльності ОПК шляхом реального зближення науки і виробництва за рахунок єдиних економічних та інших інтересів промислових підприємств, науково-дослідних інститутів, конструкторських та технологічних бюро, що об'єктивно виникають у них в результаті участі в галузевих державних акціонерних холдингових компаніях і тематичних акціонерних товариствах та отримання права на частину прибутку від поточної діяльності галузі (підгалузі) ОПК або реалізації конкретних проектів і програм;

- інвестиційної привабливості вітчизняного оборонно-промислового комплексу та його складових частин (Національної акціонерної компанії, галузеві державні акціонерні холдингові компанії, тематичні акціонерні товариства, конкретні підприємства) шляхом підвищення рівня їх капіталізації та розкриття об'єктивної ринкової вартості;

- умов для послідовного наближення ОПК до фінансової самоокупності, науково-технічної, економічної та виробничої самодостатності, набуття ним здатності до саморозвитку.

При такому підході в статутні капітали вищевказаних господарських структур увійдуть: «Національна акціонерна компанія»: не менше 20,0% акцій кожного підприємств оборонно-промислового комплексу (акціонерні товариства, 100,0% акцій яких належать державі); не менше 50,0% плюс одна акція кожної галузевої державної акціонерної холдингової компанії; галузева (підгалузєва) державна акціонерна холдингова компанія: не менше 50,0% плюс одна акція кожного з підприємств оборонно-промислового комплексу (акціонерного товариства, 100,0% акцій якого належать державі), яке увійде до її складу.

Статутний капітал кожного тематичного акціонерного товариства, створеного (при необхідності) для реалізації конкретного науково-технічного або виробничого проекту чи програми, передбачається сформувати в таких пропорціях: 50,0% статутного капіталу плюс одна акція – за рахунок внеску Національної акціонерної компанії; до 25,0% статутного капіталу мінус одна акція – за рахунок внесків суб'єктів господарювання недержавних форм власності та комерційних банків; не менше 25,0% статутного капіталу – за рахунок внесків підприємств оборонно-промислового комплексу, що беруть участь в реалізації даного проекту або програми.

Тоді акції кожного із підприємств оборонно-промислового комплексу (акціонерного товариства, 100,0% акцій якого належать державі) розподіляться наступним чином: не менше ніж 20,0% акцій – внесок в статутний капітал Національної акціонерної компанії; не менше ніж 50,0% плюс одна акція – внесок в статутний капітал галузевої (підгалузєвої) державної акціонерної холдингової компанії, до якої відноситься підприємство; до 20,0% акцій – внески в статутні капітали тематичних акціонерних товариств, що призначені для реалізації конкретних проектів або програм, в яких бере участь підприємство; не менше ніж 10,0% мінус одна акція резервується для забезпечення пільгової підписки для керівництва та членів трудового колективу у разі можливої приватизації.

При цьому слід підкреслити наступні важливі обставини:

– засновником Національної акціонерної компанії повинен виступати Кабінет Міністрів України, якому має належати виключне право на розміщення акцій підприємств ОПК, галузевих державних акціонерних холдингових компаній, Національної акціонерної компанії, що перебувають у державній власності, яке реалізується шляхом випуску його нормативних актів (постанов чи розпоряджень);

– галузеві державні акціонерні холдингові компанії необхідно створювати не з кон'юнктурних міркувань на основі фактичного стану, який сформувався в тій чи іншій галузі або підгалузі оборонно-промислового комплексу (за принципом «від досягнутого»), а в залежності від змісту найбільш актуальних завдань з розвитку конкретних видів озброєння, що безумовно буде супроводжуватися відповідним перерозподілом існуючих експериментальних та виробничих потужностей між підприємствами, їх реорганізацією, а, може бути, і створенням нових юридичних осіб;

– в кожній галузевій державній акціонерній холдинговій компанії (за винятком зовнішньоекономічної діяльності) необхідно визначити головну профільну наукову організацію і призначити Генерального конструктора з відповідного виду озброєння та військової техніки;

– для забезпечення реалізації найбільш загальних для оборонно-промислового комплексу функцій доцільно мати ряд науково-дослідних, проектних та інших організацій центрального підпорядкування, які не будуть входить до складу галузевих державних акціонерних холдингових компаній;

– не слід допускати участь суб'єктів господарської діяльності недержавних форм власності та комерційних банків у галузевих державних акціонерних холдингових компаніях, бо вони, як правило, мають інтерес не до якоїсь галузі, а до конкретних проектів. Їх участь у тематичних акціонерних товариствах, створених для реалізації конкретних проектів і програм, можлива тільки за умови збереження за державою контрольного пакета акцій у статутному капіталі таких акціонерних товариств.

Але в нормативно-правовому полі корпоратизації є цілий ряд протиріч, які належить усунути, а саме необхідні заміни в Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Законів України «Про господарські товариства», «Про холдингові компанії в Україні» та Закону України «Про управління об'єктами державної власності». Для врегулювання суперечностей і створення належних умов для реформування оборонно-промислового комплексу пропонуються деякі давно назрілі зміни до чинних законодавчих актів, що стосуються виключно підприємств ОПК.

Реалізація зазначеного можливо відповідно до трьох сценаріїв.

Перший: на період реформування оборонно-промислового комплексу (3–4 роки) створюється центральний орган виконавчої влади, що володіє усіма повноваженнями з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловій сфері, які встановлені чинним законодавством. Йому перепідпорядковуються усі підприємства оборонно-промислового комплексу.

Цей орган негайно проводить реструктуризацію та корпоратизацію підприємств ОПК і вносить Кабінету Міністрів України пропозиції щодо створення Національної акціонерної компанії, галузевих державних акціонерних холдингових компаній, тематичних акціонерних товариств (при необхідності). Після того, як Кабінет Міністрів України своїми нормативними актами сформує зазначені об'єднання підприємств, потреба в такому центральному органі виконавчої влади відпадає і він може бути ліквідований.

Переваги: істотне прискорення процесу реформування ОПК за рахунок наявності керівного органу, що володіє всіма необхідними повноваженнями в оборонно-промисловій сфері, передбаченими чинним законодавством.

Недоліки: збільшення чисельності управлінського персоналу державних органів влади; значний часовий інтервал, необхідний для створення нового центрального органу виконавчої влади і перепідпорядкування йому всіх підприємств ОПК.

Другий: державний концерн офіційно надає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо створення Національної акціонерної компанії, галузевих державних акціонерних холдингових компаній, тематичних акціонерних товариств (при необхідності) він не може, бо не має відповідних повноважень. Цю роботу може виконати тільки центральний орган виконавчої влади, наприклад Міністерство стратегічних галузей промисловості України. Але тоді необхідно перепідпорядкувати йому усі підприємства ОПК, після чого подальші роль і місце Концерну стають невизначеними.

Кабінет Міністрів України своїми нормативними актами формує Національну акціонерну компанію, галузеві державні акціонерні холдингові компанії, тематичні акціонерні товариства (при необхідності), після чого усі підприємства ОПК виводяться з підпорядкування Міністерства стратегічних галузей промисловості України.

Переваги: відсутність необхідності створення нового центрального органу виконавчої влади.

Недоліки: значний часовий інтервал, необхідний для перепідпорядкування усіх підприємств ОПК Міністерству економічного розвитку і торгівлі; невизначеність подальшої долі Державного концерну.

Третій: державний концерн здійснює реструктуризацію та корпоратизацію підприємств ОПК. Кабінет Міністрів України, як засновник Концерну, в ініціативному порядку своїми нормативними актами: корпоратизує

Державний концерн і перетворює його в Національну акціонерну компанію, наповнюючи статутний капітал Компанії пакетами акцій підприємств ОПК; створює галузеві державні акціонерні холдингові компанії, при цьому, формує їх статутні капітали за рахунок контрольних пакетів акцій підприємств, передає контрольні пакети акцій даних компаній до статутного фонду Національній акціонерній компанії, приймає участь у створенні тематичних акціонерних товариств (при необхідності).

При цьому сценарії досягається найбільш істотна мінімізація чисельності управлінського персоналу державних органів влади та часового інтервалу, необхідного для реформування ОПК, і зберігаються роль і місце існуючого Державного концерну в життєдіяльності оборонно-промислового комплексу.

Висновки

Таким чином пропонується сформувати принципово нову організаційну структуру вітчизняного оборонно-промислового комплексу та систему державного управління ним, що вирішальним чином стає можливим за рахунок переходу оборонних підприємств на акціонерну організаційно-правову форму.

Список використаної літератури

1. Оцабрик І.І. Реформування оборонно-промислового комплексу України: ключові проблеми // Вчені записки Університету «КРОК». 2018. Випуск 49. С. 32-38. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/urupsd>
2. Звонко І.М. Особливості розвитку оборонно-промислового комплексу України після відновлення незалежності (1990-ті роки). // Культурологічний альманах. Вип. 2, 2023. С. 58-63. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/dpigqn>
3. Закон України: Про цінні папери та фондовий ринок від 23 лютого 2006 року № 3480-IV // Офіційний вісник України, 2006. № 13. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakononline.com.ua/documents/show/270987_561511
4. Олійник В.Я., Кірова Л.Л. Концентрація капіталу і господарського контролю в процесі розвитку корпоратизації економіки // Вісник СевГТУ. Севастополь: Видавництво СевНТУ, 2005 Випуск 54: Економіка і фінанси. С. 99-107.

References

1. Otsabryk I.I. (2018). Reformuvannia oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy: kliuchovi problemy. [Reforming the defense-industrial complex of Ukraine: key problems]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»* [Scientific notes of «KROC» University] vol. 49. pp. 32-38. Retrieved from: <http://surl.li/urupsd>
2. Zvonko I.M. (2023). Osoblyvosti rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy pislia vidnovlennia nezalezhnosti (1990-ti roky). [Features of the development of the defense-industrial complex of Ukraine after the restoration of independence (1990s)]. *Kul'turolohichnyj al'manakh* [Cultural almanac] vol. 2. pp. 58-63. Retrieved from: <http://surl.li/dpigqn>
3. Zakon Ukrainy: Pro tsinni papery ta fondovij rynek vid 23 liutoho 2006 roku № 3480-IV // Ofitsijnyj visnyk Ukrainy, 2006. № 13. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: https://zakononline.com.ua/documents/show/270987_561511
4. Olijnyk V.Ya., Kirova L.L. (2005). Kontsentratsiia kapitalu i hospodars'koho kontroliu v protsesi rozvytku korporatyzatsii ekonomiky. [Concentration of capital and economic control in the process of development of corporatization of the economy]. *Visnyk SevHTU: Ekonomika i finansy* [Bulletin of SevGTU]. vol. 54. pp. 99-107.